

800 ÉVES AZ ERDÉLYI SZÁSZOK ARANY SZABADSÁGLEVELE

LÁSZLÓ BALÁZS

JOG
történet

A HUN-REN-ELTE
Jogtörténeti Kutatócsoport
blogja

A SZERZŐ:

DR. LÁSZLÓ BALÁZS

ÓRAADÓ

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

JOGTÖRTÉNETI TANSZÉK

LASZLO.BALAZS@PTE.HU

2024. július 22.

Az alábecsült törvényhozó

II. Andrásról a királyi javakat tékozló, politikailag kényszeríthető, gyenge uralkodó képe él a köztudatban. Jogtörténeti szemmel azonban valószínűbb, hogy az Árpád-házi királyok közül a harmadik leghosszabb ideig, – a korszakban korántsem jelentéktelen! – három évtizeden keresztül, még mindig nemzetségeknek megkérdőjelezhetetlen legitimitása alapján regnáló II. András megítélése inkább utódja, IV. Béla ország-újjaépítő szerepéből fakadó jelentőségének esett áldozatul – valahogy úgy, ahogy Szent István felmagasztalása szükségszerűen szorította háttérbe Géza fejedelem történelmi szerepét.¹ II. András korában a királyi hatalomgyakorlás egyik legjellegzetesebb formájának, a királyi jogalkotásnak – a korabeli törvényhozásnak – számos, részben az adott korszakban is jelentékeny, részben az utókor értelmezése folytán

kiemelkedett terméke született. A 2022-ben nyolcadik centenáriumuk okán sokat elemzett Aranybulla és a vele egykorú „papi bulla” mellett jelentős kordokumentumok az 1231. évi „második Aranybulla”, az 1233. évi „beregi egyezmény”, az egyházaknak juttatott adomány- és más kiváltságlevelek, valamint a királyi földeken élő hospesek első, többnyire még részleges – a későbbi kiváltságleveleihez képest szűkebb tartalmú – szabadságlevelei. Nem utolsósorban, e jelentős törvényhozói munkásság ékes eleme az erdélyi szászok kiváltságait megerősítő szabadságlevél, az idén 800 éves Andreanum is.

Az Andreanum formája és jellege

A rendi országgyűlés kialakulása előtt – így az Árpád-korban – dekrétum és privilégium között nem tehető lényegi különbség, a törvény normatív erejének forrása mindig a királyi akarat és ennek kinyilvánítása.² A korszak törvényeinek szokásos irodalmi megkülönböztetésében azonban az Andreanum egyértelműen privilégium.

Bár a szokásosan dekrétumnak tekintett XIII. századi törvények – így az aranybullák és a „kun törvények” – erőteljesen magukon hordozzák a privilégiumok egyes jellegzetességeit,³ II. András e törvénye valóban a korszakban alkalmazott privilégium-formula tipikus megjelenítője. Az eredetiben nem, azonban számos XIV. századi és későbbi átiratban⁴ fennmaradt oklevélben a magánosok és közösségek kiváltságleveleihez igen hasonló, lényegében azokkal azonos formulákban jelenik meg az invocatio (fohász), az intitulatio (megnevezés), az arenga és a narratio (elbeszélés), a promulgatio (közzététel), a dispositio (rendelkezés), a

corroboratio (megerősítés) és a datatio (keltezés) is.⁵

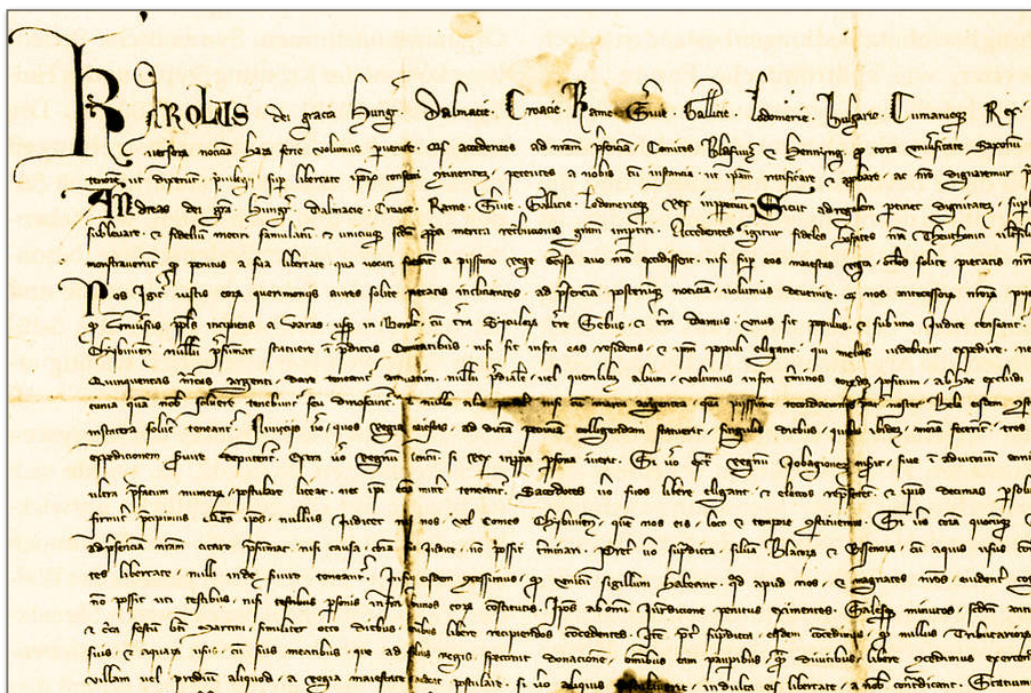
A privilégiumok között az Andreanum mégis különös helyet foglal el. Szemben ugyanis a hozzá formai és tartalmi szempontból is nagy hasonlóságot mutató hospes-kiváltságokkal, amelyek a közösség tagjainak kollektív autonómiáját teremtik meg, az Andreanum már a nem egy közösségben (településen) élőknél nagyobb területi-etnikai autonómiáját megalapozó kiváltságok korai képviselője.⁶

Az Andreanum tartalma

Amint arra maga is utal, az Andreanum az erdélyi szászok számára nem új és eredeti kiváltságot alapít, hanem korábbi – az oklevél szövege szerint II. Gézától nyert – szabadságukat erősíti meg. Bár a szászok betelepülésének ideje nem ismert, és II. Géza esetleges rendelkezése sem maradt az utókorra, mondhatjuk, hogy az efféle oklevéladás – akár a király nem írott rendelkezésén, akár szokásjogon alapuló szabadságok esetében – megfelel a korabeli gyakorlatnak.

A II. András törvényében megerősített szabadságok tehát több mint nyolcszáz évesek. Wenzel Gusztáv például rámutat, hogy e szászok mindig tekintélyes helyet foglaltak el Erdély lakosai között, és hazai történetük a magyarok „beköltözködése általi gyarmatosítás” időszakáig visszavezethető, sőt, Wenzel szerint Szent István Intelmeinek vendégekre vonatkozó kitétele is – miszerint befogadásuk akkora hasznot hajt, hogy méltán állnak a királyi méltóság hatodik helyén – rájuk vonatkozhat.⁷

Az Andreanum szerkezetében és tematikájában is hasonló a királyi hospesközösségek kiváltságleveleihez, és bevezető részében maga is a király erdélyi német vendégeinek nevezi a szászokat. Amíg ezek korábban a királyi vármegyékbe betagoltan, elszórtan, kisebb közösségeikben rendelkezhetek belügyeik némiképp önálló intézésének és bírójuk megválasztásának jogával,⁸ addig e forrás szerint a király egységesen a szebeni ispánnak rendeli alá őket, akit saját soraikból választanak, de a király nevezi ki, és jogköre is hasonló a hospesközösségek előljáróihoz.

Kiváltságuk értelmében a szászok a bíráik és papjaik választásának joga mellett országos vámmentességet nyertek, saját bíráik és a király kivételével minden bírói joghatóság alól mentesek voltak, birtokaikat a királytól (királyi jog címén) senki nem kérhette, és azokat a király csak az ő szabadságaikat élvezőknek (közülük valóknak) adhatta. Ugyanakkor az egyház felé tizedfizetés, míg a kincstárnak a

kamara haszna címén, a királyi pénzszedők felé pedig napidíjként meghatározott fizetési kötelezettség, a király irányában korlátozott szállásolási és jelentős katonaállítási kötelezettség terhelte őket.

Arany szabadságlevél, aranybulla vagy arany szabadság?

Az Andreanumot P. Szabó Béla a német forrásokhoz hasonlóan arany szabadságlevélnek nevezi.⁹ Az a megállapítása azonban, miszerint a levelet – az 1222. évi Aranybullához hasonlóan – arany függőpecséttel (bulla aurea) erősíthette meg a király, vitatható. Szentpétery Imre kritikai jegyzéke az eredeti oklevél híján nem foglal állást a kérdésben,¹⁰ árukkodó azonban az Andreanum első, 1317. évi átiratának megfogalmazása, amelynek megerősítő záradéka egyértelműen sigillum duplexre, vagyis a kettős (viasz)pecsétre utal.¹¹

Jelentősége ellenére ezért az Andreanum nem nevezhető aranybullának. Mivel azonban gondolatisága, tárgyköre több ponton párhuzamba állítható az 1222. (és 1231.) évi Aranybullával,¹² és mert a korban elérhető legnagyobb szabadságot biztosította az erdélyi német vendégeknek,¹³ így – ha nem nemesekről van is szó, a teljes (nemesi) szabadsághoz hasonlóan – esetükben is méltán beszélhetünk arany szabadságról. Annál is inkább, mert jogállásuk további alakulása folytán III. András 1290. évi dekrétuma már e szászokat – legalábbis némely előkelőiket¹⁴ – számos helyen a nemesekkel együtt, velük hasonló szabadságot élvezőként említette.

Hivatkozások:

- 1 Bakay Kornél: A magyar államalapítás. Budapest, 1978. Gondolat, 35., 45. p.
- 2 Béli Gábor: Árpád-kori törvényeink. JURA, 2000. 1-2. sz. 40-43. p.
- 3 Béli 2000. 37. p.

- 4 Szentpétery Imre: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica I/1. Budapest, 1923. Magyar Tudományos Akadémia, 135. p.
- 5 Endlicher, Stephanus Ladislaus (ed.): *Rerum Hungaricarum Monumenta* Arpadiana. Sangalli, 1849. Scheitlin & Zollikofer, 420-423. p.
- 6 Blazovich László: Az Andreanum és az erdélyi szászok az etnikai autonómiák rendszerében a középkori Magyarországon. Erdélyi Múzeum, 2005. 3-4. sz. 6., 15. p.; P. Szabó Béla: Az erdélyi szászok arany szabadságlevele (1224) és annak hatása a közösség hetedfél százados történetére. In: Mezey Barna (szerk.): *Az Aranybulla a jogtörtételemben*. Budapest, 2022. Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, 212. p.

- 7 Wenzel Gusztáv: Adalék az erdélyi szászok történetéhez az Andreanum előtti időből. Budapest, 1873. Athenaeum, 3-4., 13-16., 18-21. p.
- 8 Szabó Béla: Az erdélyi szászok bíraskodási szervezete a korai újkorig. Jogtörténeti Szemle, 2017. 1-2. sz. 32. p.
- 9 P. Szabó 2022. 196. p.
- 10 Szentpétery 1923. 135. p.
- 11 Endlicher 1849. 423. p.
- 12 P. Szabó 2022. 220. p.
- 13 Blazovich 2005. 10. p.
- 14 Blazovich 2005. 10. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: II. András ábrázolása a Thuróczy-krónikában [https://hu.wikipedia.org/wiki/II._András_magyar_király#/media/Fájl:Andrew II \(Chronica Hungarorum\).jpg](https://hu.wikipedia.org/wiki/II._András_magyar_király#/media/Fájl:Andrew II (Chronica Hungarorum).jpg) 2024. 07. 21.
2. oldal: Károly Róbert 1317. évi, az Andreanumot átiró oklevele <https://www.evangelio.ro/geschichte/> 2024. 07. 21.

A cikkekben feltüntetett állítások a szerző saját véleményét képezik.

A blogon megjelent művek utánközlése csak a szerző és a szerkesztőbizottság engedélyével lehetséges. Ennek megszegése jogi felelősségrevonást eredményez.

Erre, a blogon megjelent írásra a következőképp lehet hivatkozni:

László Balázs: 800 éves az erdélyi szászok arany szabadságlevele. In: **JOGtörténet**. A HUN-REN-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport blogja. 2024. július 12. mtajogtortenet.elte.hu/blog/laszlo-balazs-andreanum